Оригинални научни рад
УДК: 28-76(497.6)"14/15"
DOI: 10.5937/zrffp56-69971

ОД НИКОЛЄ ДО ЈУСУФА: МУСЛИМАНСКО ИМЄ – ХРИШЋАНСКО ПРЄЗИМЄ (ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ ИСЛАМИЗАЦИЈЄ БОСНЄ И ХЄРЦЄГОВИНЄ)

Радмило Б. ПЄКИЋ[1]
Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за историју
Косовска Митровица (Србија)

[1] radmilo.pekic@pr.ac.rs; https//orcid.org/0000-0002-4449-9208

Примљен: 9. 7. 2026.
Прихваћен: 21. 9. 2026.

ОД НИКОЛЕ ДО ЈУСУФА: МУСЛИМАНСКО ИМЕ – ХРИШЋАНСКО ПРЕЗИМЕ (ПРИЛОГ ИЗУЧАВАЊУ ИСЛАМИЗАЦИЈЕ БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ)[2]

Кључне ријечи: исламизација; Босна и Херцеговина; XV–XVI вијек; дубровачки извори.

Сажетак. Након пада под власт Османлија, у Босни и Херцеговини започео је процес исламизације који је трајао вијековима. И поред општепознатих сазнања о српском, односно хришћанском поријеклу многих муслиманских породица, те чињенице се најчешће одбацују и негирају. Предмет овог рада јесте представљање пословних људи из различитих крајева данашње Босне и Херцеговине који су крајем XV и током првих деценија XVI вијека напустили хришћанство и прихватили ислам. Циљ рада је да се, на основу необјављене и објављене дубровачке архивске грађе, као и релевантне литературе, на конкретним примјерима документује хришћанско поријекло исламизованог становништва са подручја данашње Босне и Херцеговине.

Анализом извора потврђена је исламизација одређеног броја становника са подручја данашње Босне и Херцеговине. Процес исламизације подразумијевао је промјену личног имена и прелазак на исламски вјерски идентитет, при чему су конвертити задржавали своје хришћанско презиме. У званичним документима они су именовани као Турци.

[2] Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-34/2026-03/200184).

стр. 181–204

Увод

Једно од историјских питања које је у значајној мјери исполитизовано јесте питање поријекла и исламизације М(м)услимана, односно данашњих Бошњака. Поштујући научна и методолошка начела, неопходно је истаћи да савремене националне категорије не би требало непосредно пројектовати у далеку прошлост, с обзиром на то да се модерни концепт нације везује за новије историјско раздобље. Међутим, када је ријеч о савременим националним категоријама, попут Бошњака, важно је сагледати историјске процесе који су обликовали становништво Босне и Херцеговине, укључујући и средњовјековно насљеђе и процес исламизације који је започео у раноосманском периоду. О исламизацији Босне и Херцеговине написано је на стотине научних радова и одржан је већи број научних скупова[3] (Андрић, 1995[2], стр. 119–126; Васић, 2005, стр. 13–83, 301–313; Скарић, 1939, стр. 29–33; Filipović, 1970, стр. 141–167; Filipović, 1976, стр. 385–416; Handžić, 1940, стр. 1–34; Zirojević, 2012).

У објављеним османским дефтерима евидентирана су различита муслиманска имена чији су носиоци били синови хришћана. Ти подаци су у различитим радовима фрагментарно објављивани за поједина подручја, у зависности од предмета и циља истраживања. За разлику од радова заснованих на османским дефтерима, овај прилог о исламизацији утемељен је на документима из Дубровачког архива. Његов циљ је да, на основу конкретних архивских свједочанстава, укаже на присуство Срба и Хрвата, односно православног и католичког становништва, на подручју средњовјековне босанске државе, као и на процесе исламизације који су захватили дио тог становништва у османском периоду.

Опште је познато да су се након пада Босне 1463. и Херцеговине 1482. године под власт Османлија вјерске прилике на овом подручју постепено

[3] Ширењу ислама посвећено је цјелокупно издање часописа *Prilozi za orijentalnu filologiju*, бр. 41 (1991) и тематски зборник *Ислам, Балкан и велике силе (XIV–XX век)* (ур. С. Терзић) (1997).

мијењале (Ћирковић, 1964, стр. 323–341). Поробљено хришћанско становништво настојало је на различите начине да преживи и колико-толико олакша свој положај, те да сачува потомство, понекад и по цијену промјене вјерске припадности. Ислам су прихватали како припадници босанскохерцеговачке властеле тако и припадници обичног становништва. Многе породице су ишчезле, дио властеле је страдао, други су избегли са својих огњишта, док су неки, настојећи да побољшају или олакшају свој положај, напустили хришћанство и прихватили ислам. На тај начин могли су стећи одређене друштвене и материјалне повластице. Разлози за прелазак у ислам дијела православног и католичког становништва били су различити и, између осталог, могли су обухватати пореске повластице, могућност напредовања у служби, као и настојање породица да сачувају мушке чланове од одвођења у јањичаре путем система девширме, односно данка у крви. Наведене факторе потврђују и ранија истраживања (Андрић, 1995[2], стр. 119–126; Husić, 2011, стр. 221–240; Moačanin, 1999, стр. 53–63; Moačanin, 2018, стр. 143–152; Pinjuh, 2019, стр. 68–83; Zirojević, 2003, стр. 7–12). Једно је сигурно, дио хришћанског становништва Босне и Херцеговине постепено је прихватао ислам.

Многе породице, како хришћанске тако и исламизоване, своје поријекло тумаче на основу породичних предања која ни међу самим члановима тих породица нису усаглашена, већ постоји више њихових варијанти. Међу таквим примјерима издвајају се бројне породице које, према породичним предањима, воде поријекло од средњовјековних родова Кресојевића и Предојевића из Билећких Рудина (Пекић, 2018, стр. 139–141; Hasandedić, 1990, стр. 174–175). Поред тога, примјера ради, о поријеклу чувеног Џезар Ахмед-паше, који је зауставио Наполеоново напредовање у Египту, постоје различита предања: једни наводе да је био из Стоца, док други тврде да је био поријеклом Бошњак из породице Перван из Фатнице код Билеће (Hasandedić, 1990, стр. 176). С друге стране, Дедијер је забиљежио да је у народу чуо да је, између осталих, исламизована и породица Перван, која је своје поријекло водила од старе православне породице Мијача. Такође, из Фатнице су исламизовани и поједини чланови православних породица Чампара и Шараба. Из породице Чампара, према наведеним подацима, поријеклом је био потурчени Панџа-паша, који се из Цариграда вратио у Столац. У породици Шараба остао је само један младић који је прешао у ислам, а ријеч је о поменутом Џезар Ахмед-паши (Пекић, 2011, стр. 227).

Прошлост исламизованог становништва Босне и Херцеговине била је сложена и бурна, обиљежена честим страдањима, миграцијама, промјенама државног поретка и настојањима да се прилагоди различитим политичким и друштвеним околностима. Након Берлинског конгреса 1878. године, када је Аустроугарска добила мандат за окупацију и управљање Босном и Херцеговином, дошло је до повлачења османске власти са овог подручја. У

новим политичким и друштвеним околностима муслиманско становништво је крајем XIX вијека почело интензивније да преиспитује и обликује свој национални идентитет. Процес исламизације и питање поријекла муслиманског становништва, који су од значаја за разумијевање историјског развоја данашњих Бошњака, били су предмет истраживања бројних аутора. Ипак, ова питања и данас остају предмет научних расправа и различитих тумачења.

Исламизација становништва Босне и Херцеговине у историографији: између научних чињеница и политичких интерпретација

Исламизација Босне и Херцеговине, заједно са бројним пратећим питањима, већ деценијама представља предмет интензивних научних расправа у домаћој и међународној историографији. Посебно мјесто у тим расправама заузима питање поријекла становништва које је прихватило ислам.

Пред крај османске власти у Босни, Божидар Петрановић (1867) писао је о вјерском карактеру и процесу исламизације у Босни, сматрајући да је у средњем вијеку Црква босанска била православна, а не богумилска, те да је процес исламизације првенствено обухватио већинско православно становништво. Потом је Фрањо Рачки, који се сматра зачетником теорије о исламизацији богумила, у студији *Богумили и патарени* (1869–1870) изнио став да су богумили у Босни, под притиском Католичке и Православне цркве, као и угарских крсташких похода, масовно прешли у ислам (Rački, 1870, стр. 374–375).

Еванс, који је 1875. године боравио у Босни, прихватио је Рачкову теорију и заступао је на Западу, тврдећи да су босански бегови потомци богумилских властелина који су промјеном вјерске припадности успјели да сачувају своју имовину (Evans, 1965, стр. 57–65).

Сафвет-бег Башагић-Реџепашић (1900) постао је први муслимански аутор који је прихватио богумилску теорију о исламизацији, при чему је занемарио раније изнесене ставове о хришћанском поријеклу босанскохерцеговачких муслимана, међу којима су, према Петрановићевом тумачењу, у највећем броју били Срби.

Ово питање нарочито је актуелизовано у вријеме аустроугарске управе Босном и Херцеговином (1878–1918). У настојању да се ослаби православље и доминантан српски утицај, аустроугарске власти покушавале су да у Босни и Херцеговини изграде концепт босанске нације који би обухватио припаднике свих конфесија, уз заједнички босански језик (Kraljačić, 1987, стр. 77–82).

У вријеме Калајевог режима, један од истакнутијих историчара био је Мађар Лајош Талоци, који је имао значајан утицај на тумачење прошлости босанскохерцеговачког становништва. Он је заступао тезу да су

босанскохерцеговачки муслимани директни потомци средњовјековног босанског племства богумилске вјере (Thallóczy, 1914, стр. 32–35).

Пројекат аустроугарске владе усмјерен на утемељење босанске нације поклапао се са настојањима једног дијела муслиманског становништва да у оквиру таквог концепта ријеши питање свог националног идентитета. Насупрот настојањима да се изграде босанска нација и босански језик, православно и католичко становништво, које је током дугогодишње османске власти сачувало хришћанску вјеру, настојало је да се национално интегрише са својим матицама, Србијом и Хрватском.

У периоду између два свјетска рата овим питањима бавио се и Глиша Елезовић, који је критички преиспитао дотадашња тумачења процеса исламизације у Босни и Херцеговини. На темељу анализе Турсун-бегових описа пада Босне, он је оспорио Талоцијеве тврдње о исламизацији и указао на политичке тежње Аустроугарске. У критичким коментарима својих студија показао је да је Талоцијева „богумилска теза" о исламизацији неприхватљива, те указао на то да се у османским изворима не помињу богумили (Елезовић, 1932, стр. 80–83; 1940; 1952).

До почетка Другог свјетског рата у домаћој историографији, питањем исламизације босанскохерцеговачког становништва, између осталих, бавили су се различити аутори (Скарић, 1939, стр. 29–33; Чубриловић, 1935, стр, 385–416; Handžić, 1940, стр. 1–34; Salihagić, 1940).

Током Другог свјетског рата муслимански естаблишмент наставио је да трага за својим идентитетом, при чему је негирана исламизација хришћанског становништва у Босни и Херцеговини. Одбацивана су научна истраживања, али и породична предања, уз настојање да се примијени метода брисања сјећања (*damnatio memoriae*). Сходно томе, градоначелник Сарајева и његови сарадници писали су Адолфу Хитлеру, наводећи, супротно научним сазнањима, да муслимани Босне и Херцеговине нису Словени, већ Готи, односно германско племе „Босни". У допису су тврдили да су се доселили са сјевера у III вијеку, прије доласка Словена, те да су своју аријанску вјеру, под народним именом богумили, задржали све до доласка Турака 1463. године (Dedijer i Miletić, 1990, стр. 250–264). Насупрот томе, значајно је истаћи да је у овом периоду један мањи дио муслимана Босне и Херцеговине, након делегатског засједања одржаног 31. децембра 1942. године, објавио резолуцију у којој је, између осталог, истакнуто сљедеће: „Muslimani Bosne i Hercegovine i svih krajeva naše zemlje su sastavni i nerazdvojivi dio Srpstva…" (Dedijer i Miletić, 1990, стр. 247–248). Као што се из наведеног може видјети, дио муслиманског становништва није желио да се одрекне својих хришћанских коријена и сматрао се Србима исламске вјероисповијести (Селимовић, 2025, стр. 83–89).

Значајно је истаћи да су се након Другог свјетског рата па до краја осамдесетих година XX вијека исламизацијом становништва Босне и

Херцеговине бавили различити аутори (Васић, 1969, стр. 233–250; Соловјев, 1952; Filipović, 1970, стр. 141–167; Filipović, 1976, стр. 385–416; Hadžijahić, 1974; Solovjev, 1949, стр. 42–79; Sućeska, 1964; Sućeska, 1974).

Од краја осамдесетих година XX вијека, у вријеме распада СФР Југославије, босанскохерцеговачки Муслимани интензивније су почели да трагају за својим националним идентитетом. Од тада до данас, у појединим научним радовима, али и у електронским медијима, готово свакодневно се могу чути тврдње да је вјероисповијест средњовјековне Босне била „богумилска", док су православље и католичанство на ово подручје ширени насилним путем из сусједних земаља. На тај начин настављено је раније историографско становиште према којем је у средњовјековној Босни постојао само један народ, као и теза да Бошњаци нису настали процесом исламизације хришћанског становништва након османског освајања, већ да представљају „темељни народ", настао од богумила који су добровољно прихватили ислам. Према овом тумачењу, тек је каснијом христијанизацијом Босне и Херцеговине већи дио тог „темељног народа" прешао у православље и католичанство, чиме је, по принципу симетрије вјере и нације, дио тог становништва постао српски, односно хрватски (Пекић, 2009, стр. 443–453; Aličić, 2008, стр. xxv; Kutleša, 2007, стр. 237–246).

У средњовјековној Босни и Херцеговини, дакле, није било Срба ни Хрвата, већ су њено становништво чинили Бошњаци богумилске вјероисповијести, који су након доласка Османлија прихватили ислам. Према истој концепцији, дио тог становништва касније је напустио ислам и прихватио хришћанство, чиме је, према овом тумачењу, дошло до промјене њихове вјерске, а потом и националне припадности.[4]

Супротно наведеним тврдњама, на основу дубровачких извора објављени су бројни документи који свједоче о присуству православља у средњовјековној Херцеговини (Пекић, 2019, стр. 173–184; Пекић, 2020, стр. 140–152). Поред тога, навешћемо и неке познате примјере из историје који оповргавају поменуте тврдње о процесу исламизације у Босни и Херцеговини. Тако је у историјској литератури одавно забиљежено да је Стефан, најмлађи син херцега Стефана Вукчића Косаче, по чијој је титули Херцеговина добила име, напустио хришћанство и прихватио ислам, добивши име Ахмед Херцеговић (Атанасовски, 1979, стр. 189–219; Truhelka, 1911, стр. 39–40). И чувени Гази Хусрев-бег био је хришћанског поријекла. Његов отац Ферхад-бег, рођен

[4] Борба за национални идентитет муслимана, који су се изјашњавали као Срби, Хрвати, Југословени и друго, настављена је и у СФР Југославији, да би од 1974. године назив „Муслиман", који је имао вјерску одредницу, Уставом био признат као национална категорија. Током рата у Босни и Херцеговини, на Сабору одржаном 27. септембра 1993. године, Муслимани су своју националну припадност именовали називом Бошњаци, а језик називом босански. Дејтонским мировним споразумом из 1995. године ови називи добили су званичну правну основу.

у околини Требиња, био је султанов зет и имао је брата, кнеза Радивоја. У изворима је, умјесто очевог имена по којем би се могло указати на његово православно породично поријекло, наведена формулација „син Абдулахов". Такав начин именовања у османским изворима повезује се са праксом означавања лица чији су очеви били хришћани (Чубриловић, 1935, стр. 368–403; Handžić, 1991, стр. 37–72).

Изузев наведених примјера, познато је и да су српски младићи заробљавани, а неки од њих су путем данка у крви одвођени у Турску, гдје су превођени у ислам, што је представљало облик насилне промјене вјерске припадности. О томе свједочи и наредба султана Мехмеда II из септембра 1472. године, којом обавјештава Дубровчане да је наредио Хамза-бегу да на својој територији прикупља влашке (православне) младиће за „ацем оглане", те му заповиједа да не дозволи да неки од њих побјегну на дубровачку територију. Премда су ислам прихватили бројни православни Срби, као и мањи број католика, издвојићемо неке од њих који су носили муслиманска лична имена, а задржали хришћанска презимена: Синан-паша Боровинић, који је због кастрације називан и „Хадим", Мустафа-бег Јуришић; Мустафа-бег Миливојевић, син кнеза Миливоја Микочевића Утвичића; Мехмед-бег, син Петра Обреновића; Хасан-бег Михаиловић; Скендер-бег Врањешевић; Мустафа-бег Богојевић; Али-бег, син кнеза Ивана Влаховића, и многи други (Поповић, 1973, стр. 73–79, 272–273; Рудић, 2021, стр. 185–186, 217; Чубриловић, 1935, стр. 235–236, 244, 246; Hodžić, 2019, стр. 181–210; Mulić, 2004, стр. 9–12, 174–175; Popović, 1970, стр. 93–99; Truhelka, 1911, стр. 31–32, 37; Zilić, 2023, стр. 41–86; Zlatar, 1974, стр. 341–346).

Поред поменутих примјера, треба истаћи и знамените Србе муслимане, попут Мехмед-паше Соколовића, Рустем-паше Опуковића, Хасан-паше Предојевића, Синан-паше Сијерчића, Хасан-аге Крајишника и многих других, који су рођени у православним породицама, а касније прешли у ислам (Вукићевић, 2000[2], стр. 5–118; Пекић, 2018, стр. 216–217; Lučić, 1994, стр. 59–74).

У ранијим османским катастарским књигама забиљежене су бројне личности са муслиманским личним именима и хришћанским презименима, која су најчешће настајала по имену оца или од надимка. Надимци су често настајали и на погрдним основама, али су се, упркос томе, преносили с кољена на кољено, па су временом од њих настајала и права презимена. Приликом евидентирања у документима понекад се јављају и два породична имена: прво је патронимичко, односно „очинство", а друго представља „звани", односно право презиме (Пекић, 2010, стр. 13).

Већ је истакнуто да се у каснијем периоду патронимом Абдулах прикривало хришћанско поријекло. Када би православни Србин прихватио ислам, у дефтеру је умјесто хришћанског имена оца често уписиван патроним „Абдулах" (Божји роб) или „Исмаил", који је, према наведеним тумачењима,

означавао „новог муслимана" (Скарић, 1939, стр. 32–33; Mulić, 2004, стр. 155). Примјера ради, у једној нахији у Босни 1469. године помињу се Хусеин и Мухамед, Павлови синови, као и Хасан Радивојев. Затим се наводи још девет муслимана, означених као синови Абдулахови. Из каснијег периода помињу се Живан са синовима Саруџом и Хасаном, Добрашин са сином Алијом, те Павле и Вукац са синовима Саруџом и Николом, сви из села Драговића у Босни (Соловјев, 1949, стр. 5; Ханџић, 1940, стр. 23). Наведени примјери упућују на то да су очеви задржали хришћанску вјеру, док су њихови синови прихватили ислам.

Познато је да су и православни власи Предојевићи, настањени у Пријевору код Билеће, прелазили у ислам. Сматра се да је међу првим Предојевићима ислам прихватио Хозрев-бег, који се помиње 1522. године (Рудић, 2006, стр. 202–203). Из рода Предојевића потицао је и православни свештеник Радич, који се у дубровачким изворима помиње 1491. године. У Пријевору се налази руинирана православна црква коју је, према предању, подигао раније поменути Хасан-паша Предојевић (Пекић, 2018, стр. 218–219). Током шездесетих година XVI вијека, у близини села Пријевор помиње се Црква Светог Николе, коју је као баштину држао влах Хасан, син Иваниша, а потом је држао син попа Радана (Mulić, 2004, стр. 202).

О муслиманским именима чији су очеви били хришћани, на темељу турских дефтера поред историчара бавили су се и различити ономастичари (Јанковић, 1980; Јанковић, 1987; Al-Jarf, 2023, стр. 50; Smailović, 1977, стр. 49–56; Zirojević, 2012). Међутим, у овом раду покушаћемо приказати примјере исламизације хришћанског становништва у Босни и Херцеговини на темељу дубровачке архивске грађе.

Синкретизам исламских имена и хришћанских презимена у дубровачкој грађи (од краја шездесетих година XV вијека до двадесетих година XVI вијека)

Почетком XVI вијека у дубровачким изворима евидентирани су бројни пословни људи из Босне и Херцеговине, међу којима су били и „нови муслимани" чија су презимена била српска, односно хришћанска. Међу најраније забиљеженим исламизованим хришћанима био је Јакут Радињић из Гораждa, који је 1470. године у Дубровнику сравњавао рачуне са Франческом, сином Стефана Касела.[5]

Муслиманско име, а хришћанско презиме имали су Јусуф (Исуп) Мирojевић и Алија Радичевић из Рогатице, који су носили патримонијална презимена, и то Јусуф по оцу Мирoју, а Алија по оцу Радичу. Јусуф и Алија

[5] Jachut Radigich de Gorasda […]. DAD, Div. Not. LIV, f. 45 (26. I 1470).

су крајем октобра 1507. године заједно са Павлом Радивојевићем, такође из Рогатице, у Дубровнику на кредит узели 14,5 дуката од Цвјетка Турчиновића[6] (Kurtović, 2017, стр. 711). Алија Радичевић из Рогатице у Дубровнику је кредитно пословао и маја 1508. године. Том приликом задужио се четири златна дуката и 30 гроша[7] (Kurtović, 2017, стр. 718). Почетком 1509. године двојица поменутих исламизованих Рогатичана Јусуф Мирojевић и Алија Радичевић узели су кредитну позајмицу у износу од 12 дуката[8] (Kurtović, 2017, стр. 727).

Дана 19. октобра 1509. године, Јусуф Мирojевић из Рогатице, Турчин (*Isup Miroeuich de Rogatiza Turchus*), од једног Дубровчанина на кредит је узео 27 дуката[9] (Kurtović, 2017, стр. 732–733).

Богумил Храбак је писао да је у Фочи и Рогатици извршена насилна исламизација, наводећи да је Рогатица 1489. године имала 86 кућа, од којих је пет било муслиманских. Током прве деценије XVI вијека у Дубровачком архиву забиљежени су пословни људи из Рогатице који су прихватили ислам, добили муслиманска лична имена, али задржали хришћанска презимена. Међу њима су били Алија Поповић, Алија Радованић, Алија Баранлић, Алија Вуковић и Илијаз Мурковић (Храбак, 2009, стр. 207–208).

Поред Рогатице, у Дубровник је долазио значајан број исламизованих хришћана из Праче, о чијем је кредитном пословању објављен посебан рад. Из Праче је био Хамза Вукићевић, који је у новембру 1473. и фебруару 1474. године склопио два кредитна уговора са Николом Вртичевићем. Хамзино прво кредитно задужење износило је седам дуката, а друго осам дуката, уз рок отплате од мјесец дана (Kurtović, 2017, стр. 109–154). Као што видимо, Хамза је имао муслиманско лично име, али хришћанско презиме. У каснијем периоду као Турчин помиње се и Хамза Балија Прибитковић из Рогатице[10] (Kurtović, 2017, стр. 856).

Приликом преласка у ислам хришћани су добијали муслиманско име. Један од њих био је Јусуф Марковић из Праче, који је током 1509. и 1510. године кредитно пословао у Дубровнику[11] (Kurtović, 2017, стр. 732, 735, 738). Дана 16. априла 1513. године, Јусуф је позајмио мању новчану суму од Михаила Бунића[12] (Kurtović, 2017, стр. 735).

---

[6] Jsup Meroeuich de Rogatiza et ego Alia Radiceuich de Rogatiza et Paulus Radiuoeuich de Rogatiza confitemur quod super nos et omnia bona nostra obligamus nos dare et soluere Marino Florii Turcinouich ducatos auri quatuordecim cum dimidio ad voluntatem creditoris. DAD, Deb. Not. LXVI, f. 9' (29. X 1507).

[7] DAD, Deb. Not. LXVI, f. 118 (25. V 1508).

[8] DAD, Deb. Not. LXVII, f. 16 (29. I 1509).

[9] DAD, Deb. Not. LXVII, f. 125 (19. X 1509).

[10] Hamza Balia Pribitchouich de Rogatiza Turchus. DAD, Deb. Not. LXXIV, f. 198 (9. VIII 1521).

[11] DAD, Deb. Not. LXVII, f. 121 (11. X 1509); f. 156 (14. XI 1509); f. 196 (20. III 1510).

[12] DAD, Deb. Not. LXIX, f.213 (16. IV 1513).

Извјесни Радојевић из Праче, коме не знамо крштено име, приком примања ислама прозвао се именом Јусуф. У кредитним књигама Дубровачког архива Јусуф Радојевић евидентиран је половином новембра 1509. године. Његово презиме настало је од српског имена Радоје[13] (Kurtović, 2017, стр. 735). Касније се у документима помиње и Јусуф Радојевић који је имао надимак Кипријановић, такође из Праче. Из доступних података није познато да ли је у питању иста особа[14] (Kurtović, 2017, стр. 774).

У дубровачким изворима помињу се Ајадин Ходановић и Мустафа Бјелеговић, Турци из Праче (*Aiadin Chodanouich et Mustafa Bielegouich Turchi de Praza*). Као што видимо, и Ајадин и Мустафа су и након примања ислама носили хришћанска презимена. Поред Турака из породице Ходановић из Праче, како су их дубровачки писари именовали, из исте породице у дубровачким изворима евидентирани су и хришћани. Један од њих био је Иван Добрашиновић звани Ходановић. У истом извору евидентиран је и Јусуф Матковић, такође исламизовани хришћанин[15] (Kurtović, 2017, стр. 732).

Из Праче је био Алија Вукашовић, који је у архивским документима евидентиран и као: Вукашовић, Вукасовић, Вукацовић, Вукашевић (*Alia Vuchassouich*, *Halia Vuchassouich*, *Alia Vucazouich*, *Alia Vuchasseuich*, *Halias Vuchassouich*). Алија је 1507. године у Дубровнику кредитно пословао са Марином, сином Цвјетка Турчиновића. Вриједност кредита износила је девет златних дуката, с тим да је Алија имао обавезу да вјеровнику врати кредит у року од пет мјесеци. И Алија је, као што примећујемо, имао муслиманско име, а српско презиме[16] (Kurtović, 2017, стр. 712). Са Марином Цјетковим Турчиновићем у Дубровнику је сарађивао и исламизовани хришћанин Асан Вукелић, син Вукеле из Праче. Вриједност пословања износила је три дуката[17] (Kurtović, 2017, стр. 713).

Турци су хришћанско становништво сматрали невјерницима. О поступању муслимана према хришћанима упутства је дао један од османских султана, који, између осталог, каже: „Од неверника двоје му одузми: једно је ћерка, друго је његово име" (Елезовић, 1932, стр. 64).

Дана 12. априла 1508. године, Алага Прибетић, звани Радојевић, и Дауд Хранчевић, обојица Турци из Праче, узели су на кредит пет златних дуката

---

[13] DAD, Deb. Not. LXVII, f. 156 (14. XI 1509).

[14] DAD, Deb. Not. LXX, f.44 (31. VI 1513).

[15] Iuan Dobrassinouich dicto Codanouich de Praza; Isup Matcouich de Praza confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Marino Florii Turcinouich ducatos auri tres grossos viginti duos ad voluntatem creditoris. DAD, Deb. Not. LXVII, f. 121 (11. X 1509).

[16] Alia Vucazouich de Praza […]. DAD, Deb. Not. LXVI, f. 27' (27. XI 1507).

[17] Assan Vuchelich de Praze confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Marino Florii Turcinouich ducatos auri tres ad voluntatem creditoris. DAD, Deb. Not. LXVI, f. 65' (5. II 1508).

од Марина Турчиновића, на рок отплате по вољи кредитора[18] (Kurtović, 2017, стр. 714). Као што видимо, и Алага и Дауд имали су хришћанска презимена. Алага је, по оцу Прибети, носио презиме Прибетић, док термин *Звани* означава надимак који је носио по неком старијем претку, Радоју. За нашу тему значајно је то што су у документима Дубровачког архива ова двојица исламизованих хришћана именована као Турци, а не као Бошњаци или Босанци, при чему је та одредница била повезана са њиховом вјерском припадношћу, а не са облашћу, односно мјестом њиховог поријекла.

У складу са наведеним, неки су и раније констатовали да се у доба османске власти појам „турчин" идентификовао са припадником ислама, па су се многи босанскохерцеговачки муслимани називали „Турцима" (Purivatra i dr., 1991, стр. 23).

Постоји и тврдња да босански муслимани нису могли бити Турци, већ да су такву одредницу измислили Срби, којих, према овом тумачењу, у Босни није било прије доласка Османлија. Истовремено, заступа се и став да су ислам у најмањој мјери прихватали католици са подручја Херцеговине (Mulić, 2004, стр. 165, 170–172).

На темељима објављене литературе и народног предања, опште је познато да је било уобичајено да православци и католици муслимане називају „Турцима", док је сам прелазак у ислам називан „турчење" (Hadžijahić, 1974, стр. 43; Zirojević, 2007, стр. 77). Исламизовано хришћанско становништво било је изложено презиру како од стране своје хришћанске браће тако и од стране османских освајача, те је називано погрдним именима: Потурице, Ћосе и Балије. Сматра се да су Османлије у почетку толерисале њихов вјерски синкретизам, будући да им је Босна служила за „регрутовање јањичара", који су у великом броју гинули у бројним османским походима. О односу Османлија према босанскохерцеговачким Србима који су прихватили ислам из нужде, како би лакше преживјели и сачували своје породице, најбоље свједоче ријечи једног османског султана. Након једног масовног страдања јањичара у Перзији, султан је изјавио: „Да се због тога много не брине пошто му босанске кобиле дају ждребади колико му буде требало" (Solovjev, 1949, стр. 63–64, 72).

Босну и Херцеговину посјећивали су различити путописци, који су, између осталог, описивали и њено становништво. Један од њих био је Монтабане, италијански историчар. Није нам познато под чијим је утицајем он у свом опису Босне и Херцеговине из XVI вијека забиљежио да се у Босни и Херцеговини налази и „друга врста људи звана Потур, који

[18] Nos Alagus Pribetich dictus Radoeuich et Daud Crenzeuich ambo Turci de Praza confitemur quod super nos et omnia nostra bona obligamus nos dare et soluere Marino Florii Turcinouich ducatos auri quinque ad voluntatem creditoris. DAD, Deb. Not. LXVI, 96' (12. IV 1508).

нису ни хришћани нити Турци, ипак се обрезују и сматрани су за најгоре" (Соловјев, 1952, стр. 105–106; Solovjev, 1949, стр. 59). Дакле, исламизовани хришћани били су изложени понижавању и омаловажавању са различитих страна, а у изворима су називани Турцима или „Потурима" (Потурицама).

Касније је поменути Алага Прибетић, звани Радојевић, Турчин из Праче, долазио у Дубровник, гдје је кредитно пословао са Марином Турчиновићем, од којег је позајмио мању новчану суму[19] (Kurtović, 2017, стр. 730). Последњег дана јула 1513. године, Алага Радојевић из Праче узео је на кредит од Марина Турчиновића 12 перпера.[20] За разлику од Алаге Прибетића, далеко више у Дубровнику је пословао раније поменути исламизовани Алија Вукашовић. Дана 7. августа 1508. године, у Дубровнику је боравио Алија Вукашовић из Праче који је кредитно трговао са Ђуром Рутошевићем. Вриједност кредита износила је 30 дуката[21] (Kurtović, 2017, стр. 721). Десет дана послије, Алија Вукашовић, Турчин из Праче (*Halia Vuchassouich Turcus de Praza*), позајмио је од Марина Турчиновића 30 дуката, а затим и додатних 15 перпера[22] (Kurtović, 2017, стр. 722). Наредне године, Алија је склопио већи број кредитних уговора. Дана 15. маја 1509. године, задужио се са 24 дуката код Франческа Гучетића, на рок отплате до Михољдана исте године.[23] Почетком јула наведене године, од старог вјеровника Марина Турчиновића позајмио је 31 златни дукат и 24 гроша[24] (Kurtović, 2017, стр.728–729).

Иако се то у многим уговорима изричито не наводи, кредитно пословање трговаца из Праче и Рогатице односило се на робну трговину. Сходно томе, Алија Вукашовић је 6. августа 1509. године склопио кредитни уговор са дубровачким племићем Михаелом Буниђем, од којег је позајмио 150 златних дуката. У замјену за позајмљени новац, Алија се обавезао према поменутом повјериоцу да ће до 15. септембра исте године на дубровачку царину допремити 30 милијара добре и чисте глете. Истовремено је договорено да Михаел

[19] Alagus Pribetich dictus Radoeuich de Praza Turcus confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Marino Florii Turcinouich ducatos auri sex grossos unum cum dimidio ad voluntatem creditoris. DAD, Deb. Not. LXVII, f. 103' (10. IX 1509).

[20] Alagus Radoeuich dictus Pribetich de Praza confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Marino Florii Turcinouich yperperos duodecim. DAD, Deb. Not. LXVII, f. 103' (31. VII 1513).

[21] Halias Vuchassouich de Praza confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Giuro Rutosseuich ducatos auri tredecim. DAD, Deb. Not. LXVI, f. 151 (7. VIII 1508).

[22] DAD, Deb. Not. LXVI, f. 160 (28. VIII 1508).

[23] Alia Vuchassouich de Praza confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere ser Francisco Mar. Ge. de Goze ducatos auri viginti quatuor usque ad festum sancti Michaelis de septembris proxime futuros. DAD, Deb. Not. LXVII, f. 64 (15. V 1509).

[24] Alia Vuchassouich de Praza confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Marino Florii Turcinouich ducatos auri triginta unum grossos viginti quatuor. DAD, Deb. Not. LXVII, f. 80' (3. VII 1509).

Бунић омогући Алији да на коње, којима је допремио глету, натовари со.[25] Поред тога, Алија се обавезао да ће, уколико не испоручи у предвиђеном року 30 милијара глете, њена цијена износити осам дуката по милијару, уз поменути утовар соли[26] (Kurtović, 2017, стр. 730). Поред наведеног, током августа исте године, Алија је склопио још два кредитна уговора. Најприје се задужио са 30 дуката код Марина Турчиновића, а потом је позајмио и 12 дуката од Михаила Бунића[27] (Kurtović, 2017, стр. 730). Октобра исте године, Алија је био гарант да ће Радоје Божидаревић из Праче вратити дуг Марину Турчиновићу[28] (Kurtović, 2017, стр. 733–734).

У истом периоду, током 1509. године, у Дубровнику је пословао и Асан Вукашовић из Праче. Као што видимо, и Асан је имао муслиманско име и хришћанско презиме. Вјероватно је у питању брат претходно помињаног Алије Вукашовића. Његов вјеровник такође је био Марин Цвјетков Турчиновић, код кога је задужио 13 дуката и 34 гроша. Поред Асана, у уговору се као дужници помињу Радоња, Иван и Јусуф[29] (Kurtović, 2017, стр. 732).

Хришћанског поријекла био је и Смаил Милотић из Праче који је са Радоњом Радосалићем и Алијом Вукашовић, такође из Праче, од Луке Менчетића позајмио 12 дуката и 12 гроша[30] (Kurtović, 2017, стр. 736–737).

Током 1510. године, Алија Вукашовић је пословао и у Дубровнику. Повјериоци су му били Дубровчани: Марин Турчиновић – 39 дуката, Стефан Гучетић – 35 дуката и Михаил Бунић – 12 дуката и 9 гроша[31] (Kurtović, 2017, стр. 739). Раније помињани Јусуф Марковић из Праче, у Дубровнику је кредитно пословао последњег дана јула наведене године[32] (Kurtović, 2017, стр. 770). Дакле, и Алија и Јусуф су имали муслиманско име, а српско презиме.

---

[25] Глета (*gleta*, *gletta*, *terra gleta*, *terra gheta*) је рударски производ, жути оловни оксид који има назив и *ochra plumbaria*. Добијала се топљењем оловне руде и одвајањем сребра од олова. Назив потиче од италијанске ријечи *ghettare* = топити, растопљена земља (Храбак, 2009, стр. 412–421).

[26] Alia Vuchassouich de Praza confiteor quod super me et omnia bona mea habui et recepi a ser Michaele Junii Luc. de Bona ducatos auri centum quinquaginta pro quibus ducatorum 150 promitto dicto creditori usque ad dies quindecim septembris proxime futuros milliaria grossa triginta terre glete bone non viciate ad dohanam ponderis Ragusii. DAD, Deb. Not. LXVII, f. 93 (6. VIII 1509).

[27] DAD, Deb. Not. LXVII, f. 96 (17. VIII 1509); LXVII, f. 100’ (30. X 1509).

[28] DAD, Deb. Not. LXVII, f. 144’ (27. VIII 1509).

[29] Asan Vuchassouich de Praze confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Marino Florii Turcinouich ducatos auri tredecim grossos triginta quatuor ad voluntatem creditoris. Sub pena X per centum. Renuntiando etc. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra. Et statim suprascripti Radogna, Iuan, Isup et Assan obligantes se, se et omnia eorum bona ad meliustenendum promiserunt quilibet eorum dare et soluere suprascripto Marino creditoris ducatos et grossos […]. DAD, Deb. Not. LXVII, f. 121’ (11. X 1509).

[30] DAD, Deb. Not. LXVII, f. 181 (1. II 1510).

[31] DAD, Deb. Not. LXVII, f. 209 (11. V; 13. V 1510).

[32] DAD, Deb. Not. LXIX, f. 207 (9. IV 1513); LXX, f. 43 (30. VII 1513).

Хасан Миљевић из Праче и његов брат Алија напустили су хришћанство и прихватили ислам. У фебруару 1515. године ова двојица браће позајмила су седам дуката од Мата Пуцића, а дуг су вратила 13. јуна исте године. У новембру исте године, Хасан је од Луке Менчетића позајмио шест дуката и 30 гроша[33] (Kurtović, 2017, стр. 784–785).

Поред Рогатице и Праче, у дубровачким изворима евидентирани су муслимани хришћанског поријекла и из Јелеча. Један од њих био је Мустафа Радохнић, који је у Дубровнику пословао 1510. године.[34] У истом периоду, у Дубровнику је трговао и Скендер Дабојевић, такође из Јелеча, који је узео кредит од једног Дубровчанина у вриједности седам дуката[35] (Kurtović, 2017, стр. 741).

Хришћанског имена одрекао се, а прихватио муслиманско, и Ахмет Вукасовић из Коњица, који је у Дубровнику пословао током 1512. и 1513. године. У три задужнице укупно је позајмио од Марина Турчиновића 24 дуката и 52 гроша[36] (Kurtović, 2017, стр. 739). Касније се у Дубровнику појављују и други исламизовани хришћани из Рогатице и других босанскохерцеговачких подручја који су у званичним актима именовани као Турци. Један од њих био је Алија Маркочевић, који се у Дубровачком нотаријату изјаснио као Турчин. Дана 12. новембра 1519. године, Алија је позајмио шест дуката од Бенедикта Примојевића.[37] Идућег дана задужио се код Николе Кладорубовића, и то са 92,5 дуката[38] (Kurtović, 2017, стр. 815).

Од краја XV вијека до двадесетих година XVI вијека, у дубровачким изворима регистрован је велики број босанскохерцеговачких конвертита из Сребренице, Олова, Горажда, Попова, Мостара и других подручја[39] (Kurtović, 2017, стр. 841, 856). Поред осталих, помињу се и Мехмед Исаковић, Мустафа Божидаревић, Хасан Попчевић, Курт Острадамовић, Џафер Милиновић, Мехмед Ковачић и други (Храбак, 2009, стр. 388–390).

Почетком 1520. године, у Дубровник су долазили Мехмин Аврамсовић Турчин и Мехмед Агуповић из Врхбосне (Kurtović, 2017, стр. 831, 834).[40] У истом периоду, у Дубровнику је регистрован муслиман хришћанског поријекла Мустафа Радоњић из Врхбосне[41] (Храбак, 2009, стр. 379). Из

[33] Chasan Migleuich de Praza. DAD, Deb. Not. LXXI, f. 23 (5. II 1515); f. 140 (22. XI 1515).

[34] Mustafa Radochnich de Jeleza. DAD, Deb. Not. LXVIII, f. 4’ (28. V 1510).

[35] Schender Doboieuich de Jeleza. DAD, Deb. Not. LXVIII, f. 4’ (28. V 1510).

[36] Achmat Vuchassouich de Cogniza. DAD, Deb. Not. LXIX, f. 158 (15. XII 1512), f. 187’ (25. II 1513); LXIX, f. 2’ (9. V 1513).

[37] DAD, Deb. Not. LXXIII, f. 209 (12. XI 1519).

[38] DAD, Deb. Not. LXXIII, f. 209 (13. XI 1519).

[39] Deb. Not., LXXIV, 84 (7. IX 1520); f. 192 (1. VIII 1521).

[40] Mechmin Auramsouich Turcus de Verbosagna. DAD, Deb. Not. LXXIV, f. 9’ (5. I 1520), f. 24 (28. II 1520).

[41] DAD, Sent. Canc. LXIV, f. 322-322’ (23. XII 1504).

Врхбосне је био и Мехмед Јакуповић Турчин, који је сарађивао са Бенком Примојевићем.[42] Не знамо да ли је Мехмед био поријеклом Турчин или је у питању друга генерација муслимана хришћанског поријекла, што је вјероватније. Исти случај је и са Илијасом Мехмедовићем из Љубошког[43] (Kurtović, 2017, стр. 842, 855).

За разлику од босанскохерцеговачких муслимана које су дубровачки писари називали Турцима, пословне људе са Истока именовали су, и у документима регистровали, као Сарацене. Један од њих био је и Хусам Мехмедовић Сарацен из Босне[44] (Kurtović, 2017, стр. 809).

У некадашњој жупи Ватници, која је под Османлијама трансформисана у нахију Ватницу, српско становништво је такође напуштало православље и прелазило у ислам. Да је у Ватници (Фатници), прије и послије доласка Османлија било распрострањено православље, потврђују бројне цркве и помени православних свештеника у дубровачким изворима (Пекић, 2011, стр. 226; Тошић, 2006, стр. 139–141).

Убрзо након османског освајања овога подручја, у насељу Ватница су 1468/1469. године била само два муслиманска домаћинства, док им се у периоду 1475–1477. године придружило још једно домаћинство које је напустило хришћанство и прихватило ислам. Преостала 43 домаћинства била су хришћанска (Aličić, 1985, стр. 420; Aličić, 2008, стр. 61). За ову тему значајно је истаћи да је један дио подручја Ватнице носио и назив Домојевићи, који се помиње још прије османског освајања. Тако су почетком јануара 1447. године Стјепо Радојевић и Брајко Богдановић у Дубровнику поднијели тужбу против браће Милорада и Вукосава Станисалића, Добрила Доберчиновића, Радоја и Братуља Добриловића, наводећи да су им у Ватници, у Домојевићима, опљачкали 20 перпера, један мач и три пече тканина[45] (Пекић, 2011, стр. 219). Марта 1465. године, пред дубровачким судом оптужено је девет људи из Ватнице из Домојевића и сусједног села Бачевице, који су били под управом кнеза Владислава Косаче[46] (Пекић, 2011, стр. 211–212).

Из Ватнице (Фатнице) био је и Јунуз Домојевић, који је у Дубровачком нотаријату именован као Турчин. Дана 20. јуна 1520. године Јунуз Домојевић је у Дубровнику од Марка Остојића позајмио девет и по дуката, с роком отплате од једног мјесеца.[47] У наведеном примјеру ради се, такође, о исламизираном хришћанину. Поред муслиманског имена, Јунуз је презиме имао

[42] Mechmet Jacobouich tabachus Turcus de Verbosanie. DAD, Deb. Not. LXXIV, f. 85 (11.09. 1520.g.), f. 130' (26. I 1521); f. 148' (4. IV 1521).

[43] DAD, Deb. Not. LXXIV, f. 188 (23. VII 1521).

[44] Chusam Mechmedouich Saracenus de Bosina. DAD, Deb. Not. LXXII, f. 154 (9. X 1517).

[45] DAD, Lam de for. XX, f. 272' (2. I 1447).

[46] DAD, Lam de for. XXXVI, f. 207' (19. III 1465).

[47] DAD, Deb. Not. LXXIV, f. 51 (20. VI 1520).

идентично као и мјесто његовог поријекла. Из Фатнице је био и Велија Зоић звани Вукосалић, који се задужио јула 1518. године код Марка Остојића у вриједности од седам дуката.[48]

Православља су се одрицали и прихватали ислам и истакнути средњовјековни представници рода Малешеваца, који су били насељени у неколико села билећких Рудина (Пекић, 2018, стр. 90–138, 222–224). Из рода Малешеваца био је и крамар Хасан Поповић, који је 1513. године, заједно с кнезом Ивком из Гацка, био гарант Страхињи Новаковићу Малешевцу[49] (Пекић, 2018, стр. 136).

Маја 1514. године, Хасан Поповић из Малешеваца, крамар, примио је 340 аспри и обавезао се да превезе товаре робе чији је власник Петар Клобучаревић. Робу је требало испоручити у Нови Пазар.[50]

На темељу дубровачких извора, Богумил Храбак је констатовао да су телосници, односно херцеговачки дукатници, били из редова исламизованог хришћанског становништва. Године 1478. телосник је био Ибрахим Хераковић, син Херака Вранеша. У јесен 1507. године, дукатник Херцеговине био је Мехмед Турчин, звани Цигалић (Тошић, 1996, стр. 101–113; Храбак, 1957, стр. 178; Konjević, 2015, стр. 313–346). У случају Мехмеда Цигалића, његово хришћанско поријекло потврђује се презименом које је носио.

На подручју Гацка и Цернице, дио средњовјековног становништва такође је напуштао православље и прелазио у ислам. Међу упечатљивијим примјерима издваја се породица Катушић. Из Цернице код Гацка потицао је истакнути трговац Радослав Катушић, о којем је сачуван богат писани траг.[51] Његов син и насљедник био је субаша Ферхад Катушић (Храбак, 2008, стр. 84).

За крај смо оставили један од најранијих примјера исламизације, који јасно свједочи о процесу исламизације хришћанског становништва Босне и Херцеговине. Убрзо након пада Босне и већег дијела Херцеговине под власт Османлија, тачније 17. новембра 1466. године, Стојислава, удовица покојног Радича Копијевића из Рогатице, угледног човјека на двору властелина Павловића, дошла је у Дубровник након смрти свога супруга. Разлог њеног доласка био је рјешавање питања у вези с имовином покојног супруга, коју је он депоновао код Радича Бокчиновића. Међутим, и Радич Бокчиновић је у међувремену преминуо, тако да је Стојислава о расподјели имовине морала да се договори с његовим насљедником, сином Николом.[52]

[48] DAD, Deb. Not. LXXIII, f. 44’ (31. VII 1518).

[49] DAD, Deb. Not. LXX, f. 75’ (12. X 1513).

[50] Chassanus Popouich de Malesseuaz cramar DAD, Deb. Not. LXX, f. 164 (24. V 1514).

[51] Radossauus Radiuoeuich dictus Catussich de Cerniza. DAD, Deb. Not., LXI, 150 (8. II 1502), f. 155’ (16. II 1502), f. 196 (14. V 1502); LXIII, f. 6 (11. IX 1503), LXIV, f. 71 (31. V 1505), LXXIV, 67’ (31. VII 1520).

[52] DAD, Div. Not. XLIX, f. 159’ (17. XI 1466).

Оно што је важно за наш рад јесте чињеница да се приликом склапања новог уговора, само тринаест дана касније, тачније 1. децембра 1466. године, син покојног Радича Бокчиновића именује двама именима: хришћанским – Никола, и муслиманским – Јусуф.[53] Као што се да приметити, у пословним круговима у Дубровнику Никола је имао два имена. Хришћанско име Никола је добио по рођењу на крштењу, док је муслиманско име Јусуф добио приликом преласка у ислам.

И након посматраног периода, исламизација у Босни и Херцеговини настављена је и у каснијем раздобљу, о чему свједоче и ранија истраживања. Османлије су заробљавале и куповале хришћане, а потом их одводиле у Турску и продавале у ропство. У Дубровачком архиву сачуван је велики број извора о откупљивању хришћанског робља од Турака (Божић, 1952, стр. 326–339; Динић, 1967, стр. 111–113, 127–158). И хришћани су, нарочито у вријеме ратова с Османлијама, нападали муслиманска села, заробљавали становништво и одводили га у ропство, а потом продавали у Дубровнику и Италији. На основу архивске грађе из Венеције, Соловјев (1946, стр. 154–157) пише о робљу продатом у Напуљ, при чему је погрешно навео мјеста њиховог поријекла. Робље које су Пераштани, Ђеновљани и други на пловилима довезли у Напуљ, највећим дијелом било је заробљено у билећким и требињским селима, која су до данас задржала иста имена. Међу њима се наводе: Билећа, Плана, Фатница, Давидовићи, Љубомир, Борковићи, Требиње, Згоњево, Драчево, Турани, Загорје, Бобовиште, Грепци, Корјенићи, Кључ и Вратар код Гацка, затим Убоско, Херцег Нови, Улцињ и друга, данас непозната мјеста. За наш рад нарочито су значајне изјаве које су заробљеници давали приликом пописа. Тако је извјесна Рахима изјавила да је била кћи Вучете Боборе из Ивице и његове супруге Павице, који су били Срби хришћанске вјере и који су у тој вјери остали до смрти. И Рахима је рођена у православној вјери, али је својевољно прихватила ислам како би се удала за Турчина Османа Павловића из Јањине. Као што видимо, иако је називан Турчином, Осман је носио српско, односно хришћанско презиме. Такође, Асида, која је имала 25 година, била је кћи Мемеда и Елиде из села Бањана. У својој изјави навела је да су јој родитељи били хришћани српске вјере и да су прихватили ислам прије њеног рођења, због чега није била крштена. Међу заробљенима, најстарија жена била је педесетогодишња Камера, кћи Дамјана и Марице Марашљевац, који су били хришћани српске вјере. Након што је у десетој години живота остала сироче, прешла је у ислам и удала се за Турчина Хусеина Башаина из Требиња. Заробљена је заједно са својим кћеркама, дванаестогодишњом Фатимом и десетогодишњом Набијом (Соловјев, 1946, стр. 155–157).

[53] DAD, Div. Not. XLIX, f. 169’ (1. XII 1466).

Закључак

О постанку и исламизацији босанскохерцеговачких Муслимана, односно Бошњака, објављени су бројни радови, како научни тако и политички обојени. У некима од њих негира се да је највећи дио њих хришћанског поријекла. Истовремено, одбацују се чињенице да су Муслимани српског или хрватског поријекла, као и постојање Срба на простору Босне прије доласка Турака. Умјесто тога, заступа се становиште да су још од средњег вијека називани Бошњацима, да су припадали богумилској вјери, а потом прихватили ислам. Поједини аутори заступају и теорију да су се преци данашњих Муслимана у Босни доселили још у античко доба и да су били готског поријекла.

Премда су се одрекли хришћанске вјере и културе, себе сматрају насљедницима и баштине историју средњовјековних владара Босне. На тај начин покушавају да истакну континуитет постојања. Између осталог, својатају највеће борце и противнике ислама попут краља Твртка I Котроманића, властелине из куће Косача, Влатка Вуковића и оснивача Херцеговине Стефана Вукчића, влестеоску православну породицу Санковић и друге. Истовремено, славе и османлијске владаре попут Мехмеда Освајача који је уништио и окупирао средњовјековну босанску државу. И једнима и другима подижу споменике и по њима дају имена градским улицама. Својим потомцима не дају имена некадашњих босанских владара и великаша попут: Влатко, Стефан, Радослав, Твртко, Јелена и слично, већ имена турских султана и везира, дугогодишњих окупатора Босне и Херцеговине.

Супротно наведеном, поред сазнања заснованих на турским дефтерима, о исламизацији хришћанског становништва у Босни и Херцеговини свједоче и дубровачка архивска документа, гдје су одабрани примјери приказани у овом раду. Крајем средњег вијека и почетком модерног доба, као и касније, из разних крајева данашње Босне и Херцеговине долазило је становништво у Дубровник. Међу њима је био и један број конвертита који су носили муслиманско име а хришћанско презиме. Склапајући пословне уговоре, за разлику од хришћана изјашњавали су се као Турци. Поред тога, у изворима се помињу и као: „Потурице, Потури, Балије".

Нема сумње, да Османлије нису освојили ове крајеве, до исламизације становништва не би дошло. У том случају, Муслимани односно данашњи Бошњаци остали би у хришћанској вјери, а у националном погледу припадали би словенском становништву, највећим дијелом Србима и Хрватима.

На крају можемо констатовати да нису исцрпљени сви примјери из дубровачких извора гдје се помињу конвертити из Босне и Херцеговине муслиманског имена а хришћанског презимена. Овај рад, ограничен по своме обиму, представља полазну основу за даља истраживања архивске грађе о исламизацији на овом подручју.

Извори

Архивска грађа

Državni arhiv u Dubrovniku [= DAD.]
Debita Notariae [= Deb. Not.]
Diversa Notariae [= Div. Not.]
Lamenta de foris [= Lam. de for.]
Sententia Cancellariae [= Sent. Canc.]

Објављени извори

Динић, М. (1967). *Из Дубровачког архива*, књ. III. Београд: Научно дело.
Елезовић, Г. (1932). Турски извори за историју Југословена. *Братство*, *XXVI*, 51–118.
Елезовић, Г. (1940). *Турски споменици*, књ. I. Београд: Српска краљевска академија.
Елезовић, Г. (1952). *Турски споменици*, књ. II. Београд: Српска академија наука.
Тошић, Ђ. (2006). Неколико примјера покатоличавања становништва из средњовјековне Босне. *Мешовита грађа (Miscellanea)*, *27*, 131–147.
Aličić, A. (1985). *Poimenični popis sandžaka vilajeta Hercegovine*. Sarajevo: Orijentalni institut.
Aličić, A. (2008). *Sumarni popis sandžaka Bosne 1468/69*. Mostar: Islamski kulturni centar.
Kurtović, E. (2017). *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne: Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku (1365–1521)*. Sarajevo: Institut za istoriju.

Литература

Андрић, И. (1995[2]). Ширење ислама као непосредан утицај турске владавине. У: З. Антонић (ур.), *Српски писци и научници о Босни и Херцеговини* (стр. 119–126). Београд: Службени лист СРЈ.
Атанасовски, В. (1979). *Пад Херцеговине*. Београд: Народна књига – Историјски институт.
Божић, И. (1952). *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*. Београд: Научна књига.
Васић, М. (1969). Етничка кретања у Босанској крајини у XVI вијеку. *Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине*, *17*, 233–250.
Васић, М. (2005). *Исламизација на Балканском полуострву*. Бања Лука: Академија наука и умјетности Републике Српске.
Јанковић, С. (1980). Нова лична имена у босанскохерцеговачких Муслимана. У: Б. Видоески, Б. Конески и Т. Стаматоски (ур.), *Втора југословенска ономастичка конференција* (стр. 125–131). Скопје: Македонска академија на науките и уметностите.
Јанковић, С. (1987). Развој презимена код Муслимана. У: П. Ивић (ур.), *Зборник Шесте југословенске ономастичке конференције* (стр. 427–435). Београд: Српска академија наука и уметности.

Пекић, Р. (2009). Досељавање Срба у Босну и Херцеговину [Приказ књиге *Сумарни попис санџака Босне из 1468/69. године* аутора А. С. Аличића]. *Радови Филозофског факултета Универзитета у Источном Сарајеву*, *11* (2), 443–453.

Пекић, Р. (2010). Средњовјековни надимци у свјетлу дубровачких извора. У: М. Ковачевић (ур.), *Интердисциплинарност и јединство савремене науке*, књ. 4, том 2 (стр. 8–18). Пале: Филозофски факултет.

Пекић, Р. (2011). Средњовјековна жупа-нахија Ватница. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, *40* (2010), 209–230.

Пекић, Р. (2018). *Билећке Рудине у средњем вијеку*. Косовска Митровица – Бања Лука: Филозофски факултет – Удружење историчара Републике Српске „Милорад Екмечић".

Пекић, Р. (2019). Православно свештенство Требиња у XIV и XV вијеку. *Црквене студије*, *16* (2), 173–184.

Пекић, Р. (2020). Свештеници Захумско-херцеговачки и тврдошки крајем XV и почетком XVI вијека. У: Д. Мастиловић (ур.), *Осам вијекова Светосавља у Херцеговини* (стр. 140–152). Гацко: СПКД Просвјета.

Поповић, Т. (1973). *Турска и Дубровник у XVI веку*. Београд: Српска књижевна задруга.

Рудић, С. (2006). *Властела илирског грбовника*. Београд: Историјски институт.

Рудић, С. (2021). *Босанска властела у XV веку*. Београд: Историјски институт.

Селимовић, С. (2025). *Муслимани у Равногорском покрету и јединицама ЈВуО 1941–1945*. Нови Сад: Прометеј – Архив Војводине.

Скарић, В. (1939). Ширење ислама у Босни и Херцеговини. *Гајрет: Календар за 1940. годину*, 29–33.

Соловјев, А. (1946). Трговање босанским робљем до год. 1661. *Гласник Државног музеја у Сарајеву*, *1* (1), 139–164.

Соловјев, А. (1952). Енглески извјештај XVII вијека о босанским Потурима. *Гласник Земаљског музеја у Сарајеву*, *7*, 101–109.

Терзић, С. (ур.). (1997). *Ислам, Балкан и велике силе (XIV–XX век)*. Београд: Историјски институт САНУ.

Тошић, Ђ. (1996). О влашкој скупини Вранеши у нахији Љубовића. *Милешевски записи*, *2*, 101–113.

Ћирковић, С. (1964). *Историја средњовековне босанске државе*. Београд: Српска књижевна задруга.

Храбак, Б. (1957). Херцеговачки дукатници. *Историјски записи*, *13* (1–2), 167–187.

Храбак, Б. (2008). *Из старије прошлости Босне и Херцеговине*, књ. 4. Београд: Архивар.

Храбак, Б. (2009). *Из старије прошлости Босне и Херцеговине*, књ. 6. Београд: Архивар.

Чубриловић, В. (1935). Порекло муслиманског племства у Босни и Херцеговини. *Југословенски историјски часопис*, *1* (3–4), 368–403.

Al-Jarf, R. (2023). The interchange of personal names in Muslim communities: An onomastic study. *Journal of Gender, Culture and Society*, *3*(1), 42–56. https://doi.org/10.32996/jgcs.2023.3.1.5

Dedijer, V. i Miletić, A. (1990). *Genocid nad Muslimanima, 1941–1945*. Sarajevo: Svjetlost.

Evans, A. (1965). *Kroz Bosnu i Hercegovinu tokom pobune, avgusta i septembra 1875*. Sarajevo: Svjetlost.

Filipović, N. (1970). Napomene o islamizaciji u Bosni i Hercegovini u XV vijeku. *Godišnjak CBI*, *7*, 141–167.
Filipović, N. (1976). Osvrt na pitanje islamizacije na Balkanu pod Turcima. *Godišnjak Akademije nauka i umjetnosti BiH*, *13*, 385–416.
Handžić, M. (1940). *Islamizacija Bosne i Hercegovine i porijeklo bosansko-hercegovačkih muslimana*. Sarajevo: Vlastita naklada.
Handžić, A. (1991). O širenju islama u Bosni s posebnim osvrtom na srednju Bosnu. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, *40*, 37–72.
Hasandedić, N. (1990). *Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini*. Sarajevo: El-Kalem.
Hadžijahić, M. (1974). *Od tradicije do identiteta: geneza nacionalnog pitanja bosanskih Muslimana*. Sarajevo: Svjetlost.
Hodžić, M. (2019). O hercegovačkim sandžakbegovima do osnivanja Bosanskog ejaleta. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, *68*, 181–210.
Husić, A. (2011). Neke karakteristike prihvatanja islama u Bosanskom sandžaku početkom 16. stoljeća. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, *60*, 221–240.
Konjević, V. (2015). Herak Vraneš rodonačelnik plemena Vraneši. *Matica*, *64*, 313–346.
Kraljačić, T. (1987). *Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882–1903)*. Sarajevo: Veselin Masleša.
Kutleša, S. (2007). Profesionalni diletant(izam) ili otac nacije? (Prikaz monografije: Muhamed Filipović, Historija bosanske duhovnosti. Epoha modernizacije. Biblioteka „Izdanci", nakladnik: Svjetlost, Sarajevo 2004, 498 str.). *Hrvatska misao*, *11* (32), 237–246.
Lučić, J. (1994). Dubrovčani i Hasan paša Predojević. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, *27*, 59–74.
Moačanin, N. (1999). Islamizacija seljaštva u Bosni od 15. do 17. stoljeća: demistifikacija. U: N. Budak (ur.), *Zbornik Mirjane Gross: u povodu 75. rođendana* (str. 53–63). Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.
Moačanin, N. (2018). Nastanak muslimanskog plemstva u Bosni i Hercegovini: zanemareni aspekti. *Godišnjak BZK Preporod*, *18* (1), 143–152.
Mulić, J. (2004). *Hercegovina, Vojna i upravna jedinica Osmanskog Carstva, knj. 2.1. (XV i XVI stoljeće)*. Mostar: Vlastita naklada.
Pinjuh, D. (2019). Prijelazi na islam u Bosni i Hercegovini i veze konvertita s njihovom kršćanskom obitelji od osmanskoga osvajanja do kraja 17. Stoljeća. *Motrišta*, *106–107*, 68–83.
Popović, T. (1970). Spisak hercegovačkih namesnika u XVI veku. *Prilozi za orijentalnu filologiju*, *16–17*, 93–99.
Purivatra, A., Imamović, M. i Mahmutćehajić, R. (1991). *Muslimani i bošnjaštvo*. Sarajevo: Biblioteka Ključanin.
Rački, F. (1870). *Bogomili i patareni*. Zagreb: Dragutina Albrehta.
Salihagić, S. (1940). *Mi Bos. Herc. muslimani u krilu jugoslovenske zajednice, kratak politički pregled na našu prošlost od najstarijih vremena do danas*. Banja Luka: Zvonimir Jović i Co.
Smailović, I. (1977). *Muslimanska imena orijentalnog porijekla u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Institut za jezik i književnost.
Solovjev, A. (1949). Nestanak bogomilstva i islamizacija Bosne. *Godišnjak Istorijskog društva Bosne i Hercegovine*, *1*, 42–79.

Sućeska, A. (1964). Neke specifičnosti istorije Bosne pod Turcima. *Prilozi Instituta za istoriju u Sarajevu*, *1* (1), 43–64.
Sućeska, A. (1974). Položaj bosanskih muslimana u osmanskoj državi. *Pregled: časopis za društvena pitanja*, *26* (5), 482–509.
Truhelka, Ć. (1911). Tursko-slovjenski spomenici dubrovačke arhive. *Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, *23*, 39–40.
Thallóczy, L. (1914). *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelalter*. München–Leipzig: Duncker & Humblot.
Zilić, A. (2023). Mustafa-beg Milivojević na funkciji hercegovačkog sandžak-bega. *Prilozi Instituta za istoriju*, *52*, 41–86.
Zirojević, O. (2003). *Islamizacija na južnoslovenskom prostoru: Dvoverje*. Beograd: Srpski genealoški centar.
Zirojević, O. (2007). *Srbija pod turskom vlašću 1459–1804*. Beograd: Srpski genealoški centar.
Zirojević, O. (2012). *Islamizacija na južnoslovenskom prostoru. Konvertiti: kako su se zvali*. Beograd: Srpski genealoški centar.
Zlatar, B. (1974). Neki podaci o sandžak-begu Mehmed-begu Obrenoviću. *Prilozi Instituta za istoriju*, *10* (2), 341–346.

Radmilo B. PEKIĆ
University of Priština in Kosovska Mitrovica
Faculty of Philosophy
Department of History
Kosovska Mitrovica (Serbia)

From Nikola to Jusuf: Muslim Names – Christian Surnames (A Contribution to the Study of Islamization in Bosnia and Herzegovina)

Summary

After the Ottoman conquest of Bosnia and Herzegovina, a centuries-long process of Islamization began and continued until the end of Ottoman rule in the region. Despite numerous historical sources testifying to the Christian (Serbian) origins of many Muslim families, these facts are frequently contested. Politically motivated narratives—particularly since the Austro-Hungarian period—have often denied these Christian roots in favor of theories regarding a "fundamental nation" originating from the Bogomils, aimed at constructing a modern Bosnian national identity without historical precedent. This narrative was reaffirmed following the dissolution of the SFR Yugoslavia by certain Bosnian-Herzegovinian historiographers of Islamic background. The historical transition from Christianity to Islam fostered deep-seated mutual intolerance between Christians and Muslims, despite their shared ethnic origin. The earliest generations of converts

to Islam adopted Muslim first names while retaining Christian surnames, which were typically patronymic or derived from nicknames. Contemporary travel writers visiting Bosnia noted that these converts were often referred to as *Poturi* or *Poturice*. Drawing upon published and unpublished archival materials from Dubrovnik, alongside relevant secondary literature, this paper aims to document the Christian origin of the Islamized population of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Islamization; Bosnia and Herzegovina; 15th–16th century; Dubrovnik sources.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторство-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).